

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 5, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.022

О. Л. Борщ,
аспірант, Львівська державна фінансова академія, м. Львів

ТЕОРІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ НА ПРИКОРДОННІ ТЕРИТОРІЇ

O. L. Borshch,
Postgraduate student, Lviv State Financial Academy, Lviv

THEORIES OF INVESTMENTS ON THE BORDERLINE TERRITORIES

У статті розглянуто наукові підходи до залучення іноземних інвестицій на прикордонні території. Опрацьовано та класифіковано класичні та новітні теорії, що поєднують інвестиції та розвиток територій. Підсумовано розробки вітчизняних та зарубіжних вчених щодо функціонування інвестицій на прикордонних територіях.

The present article considers scientific methods of foreign investments on the borderline territories. It reviews and classifies classical and modern theories that combine investments and territorial development. Developments of Ukrainian and foreign scientists in the domain of the investments on the borderline territories have been summed up.

Ключові слова: інвестиції, прикордонні території, транскордонне співробітництво, територіальний розвиток.

Keywords: investment, borderline territories, cross-border cooperation, territorial development.

Постановка проблеми. Іноземні інвестиції на прикордонних територіях є складовою частиною та одним із основних факторів гармонійного розвитку цих територій. Їх розгляд заслугове до себе детальнішої уваги як до інструменту впливу на процеси розвитку, що там відбуваються.

Аналіз останніх досліджень. Глибокі дослідження інвестицій на прикордонних територіях здійснюють такі відомі вітчизняні фахівці, як Н. Мікула, К. Васильківська, П. Беленький, І. Студенніков та зарубіжні – В. Кристаллер, Р. Ратті, А. Льюш, В. Женаре та інші.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є опрацювання теоретичних засад іноземного інвестування на прикордонних територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження проблематики ефективної інвестиційної діяльності на прикордонних територіях застосовуються різноманітні теорії, що за основу мають територіальний розвиток прикордоння.

Досить поширеною є теорія центрального розміщення та класична локалізаційна теорія. Взаємозв'язок між політико-інституційними та соціо-економічними підсистемами звертає увагу на праці двох класичних авторів. В. Кристаллер [1, с. 213], який визнавав принцип соціо-політичного кордону як третьої територіальної організаційної системи, як наслідок, сформулював гіпотезу відсталості прикордонних територій. Він розглядав вплив кордону як штучного елементу ринку прикордонних територій, що спотворює його і зводить економічний розвиток цих територій до мінімуму. Збільшення інвестиційних витрат Кристаллер трактує як наслідок високого ризику та нестабільності, що є типовими для територій з обмеженим рівнем розвитку. На прикордонних територіях, на думку автора, значна кількість негативних ефектів гальмує формування осередків, що мають високу здатність до розвитку, і, як наслідок зменшується ймовірність акумуляції достатньої кількості фінансових ресурсів та ефекту від їх раціонального використання.

А. Льюш [2, с. 148], в свою чергу, наголошує на конфлікті, що існує між пріоритетними політичними та економічними цілями прикордонних територій та вказує існування бар'єру, що викликає негативний дискримінаційний ефект прикордонних територій.

Однак, навіть традиційна теорія локалізації звертає увагу на позитивні ефекти кордону, до яких автор відносить, наприклад, «тарифні ефекти», що є відповіддю на політичний протекціонізм і передбачає інвестування в закордонні сусідні території з метою подальшого легшого проникнення на ринки інших країн.

Наведені факти вказують на недоліки локалізаційної теорії. Тому, її недоцільно брати за основу розвитку прикордонних територій, оскільки вона не має достатнього підтвердження, окрім певних загальних економічних та політичних факторів.

Однією з найбільш популярних теорій розвитку прикордонних територій є концепція економічної бази. Вона побудована на твердженні, що розвиток територій залежить від обсягу експорту, що є пропорційним до споживання місцевих товарів та послуг. Ця концепція пояснює розвиток територій шляхом поділу основної економічної діяльності на два типи, екзогенну та ендогенну, й визначенні причинно-наслідкових зв'язків що виникають у процесі розвитку регіону [3, с. 191–202]. Згідно цієї теорії, екзогенна діяльність, іншими словами, експорт, є основою і становить базу формування фінансових ресурсів прикордонних територій, оскільки попит на товари і послуги стимулює економічний розвиток територій і формує її роль та особливості в соціальному розвитку й просторовому розподілі праці

Сектори економіки та компанії, що беруть участь в експортній діяльності, запускають в дію мультиплікаційний механізм між фірмами та компаніями, що приймають участь у транскордонному співробітництві та суміжними галузями, що функціонують на внутрішньому ринку. Таким чином, екзогенний сектор стимулює внутрішні елементи економіки прикордонних територій, тобто, так званий, ендогенний сектор, що безпосередньо пов'язаний з ним. На основі цієї теорії вчені [4, с. 182–185] рекомендують місцевим органам влади прикордонних територій стимулювати залучення капіталу від внутрішніх та зовнішніх інвесторів, які зацікавлені в підтримці технологічної модернізації. Деякі вчені підкреслюють пріоритетність підтримки експортної діяльності виробників, що функціонують на прикордонних територіях. Інші фахівці вважають, що необхідно диверсифікувати експорт та підтримувати розвиток нових секторів економіки [4, с. 188].

Простота положень теорії економічної бази сприяла широкому застосуванню даної теорії на практиці та у наукових колах. Хоча власне цей фактор призвів також до критики теорії, а саме щодо можливості опису розвитку прикордонних територій за допомогою використання моделі тільки з декількома змінними.

Нова теорія торгівлі, котра була розроблена в 70х та 80х роках ХХ століття, акцентує увагу на ролі експортної діяльності в розвитку прикордонних територій та пояснює механізми переваг, що виникають в світовій економіці виходячи з торгівлі між країнами, що знаходяться на різних стадіях розвитку. Згідно цієї теорії, прикордонні території поділяють на такі, що мають надлишок капіталу та надмір робочої сили.

Вчені підкреслюють, що потенціальний товарообмін між такими прикордонними територіями є більш вигідним для тих, що мають надлишок капіталу. Таким чином, органи місцевого самоврядування в бідніших регіонах повинні підтримувати не тільки експортну та вільну міжнародну торгівлю, а також інвестиції в інфраструктуру; особливу увагу слід звертати на фінансові установи та спеціалізовану освіту [5, с. 192–194].

Теорія основного продукту, яка зосереджується на довгострокових факторах економічного зростання, відноситься до концепції економічної бази. Відповідно до теорії, розвиток прикордонних територій досягається за рахунок поступової спеціалізації на окремих видах продукції, які є конкурентоспроможними на зовнішніх ринках. Ефективне акумулювання інвестиційних ресурсів від посилення спеціалізації продукції досягаються завдяки вдосконаленню організації виробництва та зниженню вартості економічних операцій.

Ця теорія передбачає, що місцеві органи влади повинні сприяти посиленню тенденцій спеціалізації, інвестицій в інфраструктуру, підтримку для фінансових і консалтингових установ, розвитку підприємництва та освіти [6, с. 418–421].

Ще однією економічною теорією, яка пояснює розвиток прикордонних територій є концепція полюсів зростання Ф. Перру. Вона передбачає, що економічний ріст стимулюється найбільш розвиненими секторами, галузями та підприємствами, які утворюють так звані полюси росту економіки в цілому. Саме вони породжують розвиток економіки, а слабші підприємства та галузі залежать від них.

Полюси зростання та їхня взаємодія з навколишнім середовищем створює поляризовану просторову систему. Цю концепцію застосовується для пояснення просторової поляризації розвитку прикордонних територій, при чому високорозвинені території розглядаються як полюси зростання та орієнтири. Таким чином міські райони домінують над слабкими периферійними та роблять їх залежними від своєї економічної політики, а фінансові ресурси периферії потрапляють в залежність від високорозвинених територій.

Перру підкреслює, що завдання місцевої влади в поляризованій системі є створення нових полюсів зростання і зміцнення відносин, зокрема за рахунок інвестицій розбудову інфраструктури, між метрополією та іншими частинами території з метою активізувати стимулювання економічного зростання [3, с. 157-158].

Схожу позицію займає теорія «центру-периферії», що передбачає наявність центру, якому притаманний капітал, високий рівень акумуляції інвестицій, влада, науковий потенціал та високий культурний рівень, що домінує над периферіями у всіх сферах. Периферія економічно, технологічно, політично, культурно підпорядкована центру. Згідно цієї концепції, відносини між центром та периферією не є ані збалансованими, ані рівними.

Основною відмінністю між теорією «центру-периферії» та концепцією поляризованого розвитку полягає у тому, що модель «центр-периферія» розглядає диспропорції у розвитку в глобальному масштабі, в той час як концепція полюсів зростання зосереджена на відмінності в рівні розвитку самих прикордонних територій.

Підхід запропонований Фрідманом припускає, що ефективне залучення інвестицій напряму пов'язане з інноваціями, що походять з центру. Це, в свою чергу, виступає основним чинником, який сприяє утворенню диспропорцій у розвитку.

У сприятливих умовах, периферія може поступово перейняти риси економічного центру і набути перехідного характеру. Проблема була проаналізована К. Хефнером [7, с. 52-59], який підкреслює, що система з провідними центрами і периферіями є динамічною і не може розглядатися як щось дане і незмінне.

Крім того, тут слід звернути увагу на географічну відносність поняття центру і периферії, що робить їх залежними у просторовому масштабі. Те, що означається як периферія в національній шкалі, може розглядатися в якості центру в місцевому чи регіональному масштабі, і навпаки: національний центр може бути на периферії світової економіки.

Широкого застосування набула концепція мережі інновацій динамічної моделі інноваційного середовища. Вона підкреслює роль місцевих умов в якості генераторів інноваційної поведінки. Інновації спрямовані на придбання нових навичок виробництва є необхідним фактором розвитку територій, що позначається на масштабах інвестиційної діяльності.

Теорія виробничого циклу поєднує в собі економічний розвиток з процесом виробництва продукції, її вдосконалення та стандартизацію виробництва. Відповідно до цієї теорії, розвиток стимулюється технологічним новаторством. Теорія передбачає економічну поляризацію між розвиненими і слабкорозвиненими країнами, що найбільш яскраво представлено на прикордонних територіях. Товари та послуги високої якості, створюються у високорозвинених країнах, а потім переходять до слабше розвинених. Рівень залежності периферії від центрів зростає коли виробництво стандартизованої продукції переходить до них.

Теорія гнучкого виробництва була створена А. Маршаллом, який сформулював концепцію промислового району як окремого району, де розташовані спеціалізовані виробничі підрозділи, а економічна структура заснована на малих і середніх підприємствах, що постачають товари на місцевий ринок. Характерною рисою промислового району є рухливість робочої сили. Ці підприємства працюють в основному на базі місцевого капіталу, тобто роль залучення інвестицій від закордонних інвесторів зводиться даною теорією до мінімуму.

Концепція локальної інноваційної мережі (територіальних продукційних систем) великою мірою пов'язана з попередньою теорією. Вплив безпосереднього оточення на інноваційність економічної діяльності визначається відповідною інституційною структурою, доступом до інформації та співпрацею, що в свою чергу, сприяє залученню інвестицій до інфраструктури прикордонних територій.

Теорія індустріальних кластерів, розроблену Портером, передбачає наявність індустріальних кластерів як знаряддя дослідження конкурентних переваг в сучасній глобальній економіці. Відповідне розташування економічної активності тут вважається основним чинником стимулювання зростання рівня інвестицій. Зіштовхуючись з просторовим парадоксом, який полягає у місцевому виробленні продукції та продажі в глобальному масштабі, підприємства розташовують свою діяльність в індустріальних кластерах, в межах яких формується конкуренція, а також співпраця. Ця економічна модель розвитку повинна містити чотири чинники: фактори виробництва, попит, пов'язані та співіснуючі сектори та економічну стратегію.

Згідно з Портером, індустріальні кластери є «географічними концентраціями пов'язаних між собою компаній з близько розташованими постачальниками товарів та послуг й пов'язаних галузей та інституцій».

Таким чином, кластери утворюють систему інтегрованих підприємств та інституцій. Кластери ініціюють численні процеси, що збільшують конкурентоспроможність територій. Найяскравішою рисою кластерів є власне конкурентоспроможність на кожному рівні:

- місцевому – що передбачає конкуренцію між фірмами, які функціонують у даному кластері,
- національному – конкуренція між кластерами;
- глобальному.

Концепція самоорганізації простору пояснює механізм трансформації однієї складної системи в іншу. Процес просторової самоорганізації може змінювати місцеві просторові структури прикордонних територій відповідно до соціальних завдань в тому випадку, коли соціально-економічна структура є раціонально організована. Таким чином, результати такої самоорганізації є видимими через довший період часу.

Концепція залежності від шляху дозволяє пояснити процеси розвитку, які не підлягають теоретичному обґрунтуванню, з чим часто стикаємось на практиці. Підхід побудовано на історичному підході до розвитку прикордонних територій. Тут беруться під увагу, наприклад, традиційні території, де брак повної реструктуризації заважає розвитку.

Неорегіональна хвиля, важливість якої зростає в 80 роках ХХ століття, являє собою дискурс, що встановлює інституційні основи нового соціального порядку конструюючи економічних суб'єктів та шляхи мобілізації та переорієнтації територіальних ресурсів.

Все частіше увагу вчених привертає місце прикордонних територій в глобальному контексті. Реакція на зростаючий динамізм простору, пердставлений, наприклад, глобалізаційними процесами, де утворені просторові структури підлягають фрагментації, протистоїть внутрішній диверсифікації. Таким чином, прикордонні території розглядаються не як територіальні утворення країни, а як функціонально альтернативні структури (так звані, соціальні поля), які мають змогу перейняти на себе деякі обов'язки держави та порівняно незалежно функціонувати в світовій економіці, як суб'єкти, що здійснюють економічні та маркетингові дії та приваблюють інвестиції, таким чином стимулюючи формування власних фінансових ресурсів.

Тому досить перспективний теоретичний підхід до розвитку прикордонних територій, на нашу думку, базується на динамічній локалізації. Він розглядає ці території не тільки по відношенню до їхньої національної приналежності, а в ширшому контексті розвитку світової економіки, беручи до уваги просторовий поділ праці.

В сучасних ринкових умовах пошук диференційованих доходів та шляхів приваблення та мобілізації інвестицій приводить в рух процес територіальної організації, що являє собою ієрархічний та просторовий розподіл виробничих сегментів, який є функціонально і секторально полівалентний.

Беручи до уваги дану тезу, доцільно поставити питання про місце прикордонних територій в цьому процесі організації розподілу діяльності.

Модель просторового та міжнародного поділу праці, застосована до прикордонних територій є привабливою для локалізації специфічних сегментів виробничої діяльності через три основні причини:

- Ефект сусідськості. Прикордонні території одночасно є відділеними та контактними. Таким чином вони представляють собою простір, що характеризується певною напруженою, а також передбачають близькість з іншою країною. Розміщення діяльності в цих областях може бути надзвичайно привабливим через переваги саме цієї близькості, наприклад, присутності двох або більшої кількості політико-інституційних систем та переваг від просторового розміщення діяльності.

- Соціальна характеристика, заснована на гнучкості робочої сили. Кордон, завдяки своїм правовим та контролюючим функціям створює на прикордонних територіях деякі дискримінаційні умови для робочої сили в залежності від потреб, пов'язаних з переміщенням виробництва – дискримінація створена законом, чи de facto.

- Культурна характеристика. Прикордонні території мають вищу проникність, через постійну практику адаптації, феномен частішої міграції та різні ідентичності та культурні цінності.

Привабливість розміщення специфічних сегментів виробничої діяльності підтверджують привілейовані відносини, що складається з вищого рівня інвестицій та обміну на цих територіях [4, с. 124-125].

Вирішальним для процесу просторового та ієрархічного поділу праці є результати на ринку праці. Численні дослідження показують наявність істотних відмінностей у рівні винагороди за працю по різні боки кордону. Це створює сприятливі передумови для створення, підтримки або розвитку на найбагатших територіях виробничих сегментів, які є обумовлені витратами на робочу силу. Дуалізм ринку праці, який характеризується сильним впливом транскордонної робочої сили, наочно показує каталітичну дію кордону в процесі просторового розподілу діяльності на прикордонних територіях.

Важливою для розвитку прикордонних територій є концепція кордону як контактної території та стратегії альянсу. Ця концепція передбачає конструювання контактних територій, які уможливають та стимулюють міжрегіональну співпрацю та сприяють легшому проникненню іноземного капіталу у формі інвестицій. Застосування цієї теорії на практиці можна спостерігати у формі сучасних євроорієнтованих.

Висновки. Підсумовуючи вище, можна зробити висновки, що розвиток прикордонних територій напряму зв'язаний із інвестиціями в ці території. Різноманітні наукові підходи свідчать про актуальність та перспективність розгляду цієї теми у подальшому. Як свідчать останні дослідження, прикордонні території розглядаються вже не як відсталі, відокремлені та депресивні, як місток в світове та європейське суспільство. Спрямовання інвестицій на ці території та підвищення їх інвестиційної привабливості сприяє не тільки сталому та гармонійному розвитку цих територій, а й країни загалом та подальшого її інтеграції в європейську спільноту.

Література:

1. Christaller, Walter (1933): Die zentralen Orte in Süddeutschland. Gustav Fischer, Jena, - 1933, – 512p.
2. Losch A., The Economics of Location. New Heaven. Yale University Press, trans by W.H. Wolgam and W.F. Stopler, 1954 – 281p.
3. Isard W., Metody analizy regionalnej. Wprowadzenie do nauki o regionach, PWN, Warszawa, - 2011, 407 p.
4. Malecki J., Technology Economic Development. The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness, Longman, London, - 2008, 392p.
5. Szajnowska-Wysocka, A. Kulesza, M., Studia społeczne i przestrzenne ośrodka przemysłowego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, - 2007, 324 p.
6. Бельський П.Ю., Мікула Н.А. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика. / Колектив авторів. Монографія. НАН України. Інститут регіональних досліджень. За ред. академіка НАНУ М.І.Долішного – Львів, 2001. – 719с.
7. Heffner, K. 2003: Regiony peryferyjne we współczesnej gospodarce, [in:] Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, - Białystok, - 2003, 274 p.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"